

בבא קמא סוגיה ח (דף ד ע"א): עבד ואמה

נלמד קטע קצר מהגמרא בבבא קמא, כך שנוכל להיכנס לסוגיה. הגמרא מבררת האם קרן חמורה משן, כיוון שבקרן יש כוונה להזיק, מה שאין בשן. מתוך כך הגמרא משווה קרן (דהיינו שור של אדם שנגח והזיק את ממונו של אדם אחר) לעבד ואמה (דהיינו עבדים של אדם שהזיקו ממון של אדם אחר). הלכאורה משותף בין קרן לעבד ואמה הוא שמדובר בנזק שנעשה בכוונה, למרות שקיים הבדל מהותי ביניהם - בהמה שהזיקה בכוונה לעומת אדם שמזיק בכוונה. אנו בלימוד שלנו ננסה לברר את עצם הפטור מלשלם כאשר העבד הזיק.

בבא קמא ד ע"א:

... ולאו קל וחומר הוא? (האם לא ברור שקרן יותר חמורה משן?): ומה שן שאין כוונתו להזיק חייב, קרן שכוונתו להזיק לא כל שכן! איצטריך, סלקא דעתך אמינא מידי דהוה אעבד ואמה ולא ברור שקרן חמורה משן, כי היינו אומרים שקרן דומה לעבד ועמה שבעליהם פטורים מלשלם כשהם מזיקים): עבד ואמה לאו אף על גב דכוונתן להזיק, אפילו הכי פטירי? הכא נמי לא שנא! אמר רב אשי אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו - שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חבירו ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום...

רש"י שם:

אפילו הכי פטורין - כדאמרינן בפ' החובל (לקמן דף פז) העבד והאשה פגיעתן רעה, החובל בהן חייב והן שחבלו באחרים פטורין: לאו טעמא רבה אית בהו - דאי מיחייבת ליה כל שעה שיכעיסנו רבו, ילך וידליק גדישו של חבירו כדי לחייב את רבו...

א. נעיין בדברי הרמב"ם הלכות גניבה פ"א, ה"ט:

הרמב"ם הלכות גניבה פ"א הלכה ט

העבד שגנב פטור מן הכפל ובעליו פטורין שאין אדם חייב על נזקי עבדיו אע"פ שהן ממנו, מפני שיש בהן דעת ואינו יכול לשמרן, שאם יכעיסנו רבו וילך וידליק גדישו באלף דינר וכיוצא בזה משאר נזקין. נשתחרר העבד חייב לשלם את הכפל:

1) מה ציקר הדין בצניין חיוה האדון אף נלקי אבדו (אפי' "אנא יקניטנו") לפי הרמב"ם?

ב. בעניין עצם החיוב של עבד נלמד את דברי החזון איש ב"ק סי' ג סק"א על ד א':

חזון איש בבא קמא סי' ג סק"א

אטו עבד ואמה לאו טעמא רבא כו', לא באו כאן לדון אי חייב הרב על נזקי עבדו, דודאי לא חייב בו, שהרי כל נזקין צריכין ילפותא (= כדי לחייב מזיק צריך לימוד מן התורה) וכל שלא מצינו בתורה ולא נלמד מ"ג מדות אין לנו לחייבו... אלא הכא לענין סברת התורה קאמר, ומשמע בסוגין דבסברא יש לחייב את

הרב אף על אש ובור של עבדו, שהרי העבד חייב ככל דינין שבתורה, ואם נשתחרר באמת חייב הוא עצמו לשלם כדתנן (פ"ז א), אלא השתא לית ליה לשלם, וכיון דהאדון הוא הגורם שאין לו, והאדון זוכה בו כמו שזוכה בשאר ממונו, ראוי שיהיה אחראי בעד נזקיו עד שישתחרר ויחזור ויפרע ממנו ומ"מ פטרנו תורה.

2) מה הסברה לחייב את האדון על נזקי עבדו?

ג. נעיין עתה בדברי הגרנ"ט על הסוגיה (סימן קיב) שמסביר את מהות החיוב:

גרנ"ט בבא קמא סימן קיב
והנראה בזה, דבאמת הא דאילולי סברא דגמי הוי מחייבין לרב בנזקי עבדו לאו בכלל נזקי ממונו הוא דאין זה כשור המזיק, דהנה הרמב"ם (פ"א מגניבה ה"ט) כתב שהבעלים פטורים מתשלום כפל על גניבת עבד, דשמא יקניטנו רבו וכו', ע"ש. ומשמע דאילולי כן הוי מחייבין לאדון בתשלום כפל על גניבת עבדו. ואי נימא דהחיוב בעבדו הוא משום ממונו המזיק (כלומר "קרן") אי"כ איך תעלה על הדעת שיתחייב כפל, הא חיוב כפל הוא משום שגנב, והכא לא גנב הוא אלא עבדו! ואף שחייב בנזקי עבדו, אך כפל לא שייך שיתחייב. ומוכח מזה דחיוב הבעלים הוא מכח החיוב על העבד, והיינו דבאמת החיובים חלים על העבד, אלא שמכיון שהעבד הוא ממון של האדון מחויב האדון לשלם את הזיקו, אך לא מדין נזקי האדון אלא כפריעת נזקי העבד, ומדין אדם המזיק הוא החיוב.

3) מה הראיה שהסברה לחייב את האדון על נזקי עבדו איננה

שום קרן?

4) מאיזה דין ראוי היה לחייב את האדון על נזקי עבדו?

ד. התשב"ץ מרחיב את הדין ושואל גם על חיוב הבעל בנזקי אשתו. דבריו מובאים בספר אהל אבות לב"ק סי' כג סק"א:

אהל אבות בבא קמא סי' כג סק"א
וכדברי החזון איש מצינו בתשב"ץ (ח"ג סי' קל"ד) שכתב לבאר מאי טעמא אין הבעל או היתומים חייבים לשלם תשלומי חבלה דהאשה שחבלה לאחר מיתת הבעל, וזו לשונו שם: "שאם היו חייבין היתומים בזה היתה מפסדת נכסיהם ביד, וכמו שאמרו במשנת ידים והביאוהו בפרק קמא דבבא קמא, שאם הרב היה חייב בנזקי עבדו אם היה מקניטו וכו' ולא דמי לשורו של אדם שאדם חייב בנזקיו לפי שאין בו דעת, אבל במי שיש בו דעת אין האדון ולא הבעל חייבין בנזקיו".

5) מה טעם הפסוק של ה'הצלף בנזקי אשתו, ומה האמפיון לפיו
דין לה דומה לדין עבד ואמה לצומת קרן?

ה. ועתה נעיין בדברי הר"י ענגיל שם בהמשך דברי אהל אבות:

ומצאתי שתמה על דבריו הר"י ענגיל זצוק"ל דמאי סלקא דעתך שיהא הבעל
חייב על חבלת אשתו?! והא אינה ממונו דבעל להיות כשורו! ודוקא גבי עבד
בעינן לההיא טעמא הואיל וקנינו הוא כשורו וחמורו.
וכתב שם דשמא ס"ד לחייבו הואיל וקנויה היא לו למעשה ידיה.
ומ"מ אכתי כל זה צריך ביאור דאפי' נימא דקנויה היא לו, וכי מחויב הוא
בשמירתה!?

6) מה הר"י אגליה מקשה על התש"י?

7) מאילו סברה היה ניתן לאמר שהצלף אכן חייב בנזקי אשתו?

8) איך נדחית סברה זו?

9) הסבר את הסברה לחיוב את ה'הצלף על נזקי אשתו ע"פ דברי
ה'הכ"נ' ד'הצלף'.

ו. נראה עתה שיטה שונה המסבירה את ה"ה"א לחייב את האדון על נזקי עבדו בבית יצחק סי' י
סק"ג:

הקדמה קצרה: האדם חייב לשלם בנזקים שהוא עושה במו ידיו, מדין "אדם המזיק", והוא
חייב לשלם על נזקי הבהמות שלו מדין "ממונו (כגון שור שלו) שהזיק".

בית יצחק ב"ק סי' י סק"ג
והנראה בזה, דהנידון לחייב את הרב על נזקי עבדו אינה מהפרשה ד"נפש
חיה שהזיקה" שנאמרה בשור בקרא ד"וכי יגוף", דחייב על נזקי עבדו כנזקי
שורו. אלא דיסוד החיוב בנזקי העבד הוא משום אדם המזיק הנאמר בקרא

ד"מכה בהמה ישלמנה", והוה ס"ד לחייב את הרב משום בעלים דאדם המזיק, דחייבים הבעלים על נזקי אדם שהוא ממונו ושמירתו עליו, וכשם דבעלים של שור חייב על נזקי שור, כן הוא גם לענין אדם המזיק, דיש לחייב את רבו של האדם על נזקיו, כיון דהוי ממונו ושמירתו עליו... דחיובא דאדון על היזק עבדו הוא משום אדם המזיק, דכיון דהוא ממונו ושמירתו עליו חייב בנזקיו. והיינו כש"נ דחייב מדין בעלים על נזקי אדם, ולא משום דעבדו כבהמתו וחויבו משום נזקי שורו מקרא דכי יגוף דאיירי בנזקי שור.

10) מהי שיטת הבית יצחק להסביר את החיוב של האדם
לנזק את נזקי עבדו?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים
לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- (1) מעיקר הדין משמע שהאדון חייב, לולי טעם של "שמא יקניטנו וכו".
- (2) האדון אחראי על העבד שלו, ומשום שהעבד משועבד לו ואין לו ממון משלו, האדון צריך לשלם את נזקיו.
- (3) כיוון שמסברה האדון חייב גם על הכפל של עבדו שגנב, רואים שלא מדובר בגדר רגיל של ממונו שהזיק.
- (4) ראוי היה לחייב את האדון מדין פריעת חוב של עבדו.
- (5) הבעל פטור מנזקי אשתו מאותו הדין של עבד ואמה (שמא יקניטנו וכו'), ודין זה שייך אצל מי שיש לו דעת.
- (6) הוא מקשה שבאשה לא לשייך ה"א לחייב את בעלה, כי היא איננה ממונו.
- (7) כיוון שהאשה הקנתה לבעל את מעשה ידיה.
- (8) הבעל לא מחוייב על שמירת אשתו!
- (9) כיוון שאין לאישה ממון מתוקף הנשואין, על הבעל לשלם את חובותיה.
- (10) האדון לא חייב מדין שורו, אלא מדין אדם המזיק, שמתרחב מהעבד עד לאדון עצמו. וזה החידוש: יש הרחבת הדין "אדם המזיק".